

Dokumentarna reportaža - Kako do posla: Visokokvalificirani Ukrajinci i hrvatska birokracija

---

Ledinski, Brankica

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:076985>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Preddiplomski studij novinarstva

Brankica Ledinski

**Dokumentarna reportaža - Kako do posla: Visokokvalificirani
Ukrajinci i hrvatska birokracija**

Završni rad

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Preddiplomski studij novinarstva

**Dokumentarna reportaža - Kako do posla: Visokokvalificirani
Ukrajinci i hrvatska birokracija**

Završni rad

Mentorica: dr. sc. Petra Kovačević

Komentorica: Nensi Blažević, pred.

Studentica: Brankica Ledinski

Zagreb

rujan, 2024.

Izjavljujem da sam završni rad *Dokumentarna reportaža - Kako do posla: Visokokvalificirani Ukrajinci i hrvatska birokracija*, koji sam predala na ocjenu mentorici doc. dr. sc. Petri Kovačević, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Brankica Ledinski

SAŽETAK

Epidemiologinja te profesorica klavira iz Ukrajine dvije su protagonistice ovog audiovizualnog završnog rada. U dokumentarnoj reportaži kroz njihova osobna iskustva objašnjavamo koliko je za Ukrajince, koji su na početku ruske invazije na njihovu domovinu stigli u Hrvatsku, pronalazak posla u struci složen i dugotrajan proces, ali i financijski izazovan. Olha Zelenska i Olha Lesiv željele su što prije početi raditi u struci, međutim po dolasku u novu zemlju suočile su se s brojnim preprekama, uz one temeljne kao što su učenje jezika i prilagodba kulturi te potpuno nov način života, daleko od svojih obitelji i prijatelja. Iako su imale potrebnu dokumentaciju i dokaze da su radile u struci, morale su proći vrlo složenu administrativnu proceduru ispunjavanja brojnih obrazaca i dokazivanja da su njihovi dokumenti validni te da su sposobne raditi ono što su godinama radile u svojoj domovini. Riječ je o procesu koji traje i do nekoliko godina. Dok je Olha Lesiv relativno brzo pronašla posao u struci, Olha Zelenska radi u rehabilitacijskom centru i nada se da će uskoro moći raditi ono što je radila više od 30 u Ukrajini. Za potrebe ovog rada nije bilo puno dostupnih informacija pa su za dokazivanje hipoteza koje se odnose na prilagodbu ukrajinskih izbjeglica u Hrvatskoj usprkos složenom birokratskom procesu u pronalaženju posla, najvažniji izvor informacija novinarski intervjui. Riječ je o intervjuiima s dvjema protagonisticama reportaže te sugovornicima koji su imali slična iskustva ili na temelju njih pomažu svojim sunarodnjacima.

SUMMARY

An epidemiologist and a piano professor are the central figures in this final project—a documentary that vividly portrays their journey. It sheds light on the complex and arduous process faced by Ukrainians who arrived in Croatia at the onset of the Russian invasion. Olha Zelenska and Olha Lesiv were eager to resume their careers upon arrival in their new country but encountered numerous challenges beyond the obvious ones of learning the language and adjusting to a new culture and pace of life, far from their families and friends. Despite having the necessary documentation and proof of their professional experience, they navigated through a labyrinth of administrative hurdles, proving the worth of their credentials and demonstrating their capability to perform the roles they had held for decades in their homeland. This process can span several years. While Olha Lesiv found a job in her field relatively quickly, Olha Zelenska now works as an epidemiologist in a rehabilitation center, hoping to return to her

previous work after more than three decades of experience, before the recent conflict in Ukraine began. "For the purposes of this work, there is no repository of available information, so interviews are the most important source of information for proving the hypotheses, which refer to the high adaptability of Ukrainian refugees who quickly adjust to the Croatian language and way of life, but struggle with the complex bureaucratic processes. These interviews are conducted with individuals, the protagonists of the story, who are directly involved in the process at the given moment, as well as with individuals who have gone through the process or are indirectly involved by helping those who still need to go through it.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Istraživanje teme	1
3. Istraživački fokus	3
4. Kreativni pristup.....	3
4.1. Sinopsis	3
4.2. Metode istraživanja u audiovizualnom radu	4
4.3. Pristup.....	5
5. Televizijski tekst.....	6
6. Rasprava i zaključak.....	15
7. Literatura	17
8. Prilozi	18
PRIPREMA SNIMANJA (<i>TREATMENT</i>) - Intervju s Vitalijem Sarančom	18
PRIPREMA SNIMANJA (<i>TREATMENT</i>) - Intervjui s Olhom Zelenskom i Olhom Lesiv. 20	
TRANSKRIPT – Vitalij Saranča	22
TRANSKRIPT – Olha Lesiv	27
TRANSKRIPT – Olha Zelenska	29
TRANSKRIPT – Oksana Čuljat.....	34

1. Uvod

Ovaj završni rad bavi se problematikom zapošljavanja visokoobrazovanih Ukrajinaca koji su, nakon početka ruske invazije na Ukrajinu u veljači 2022. godine, silom prilika svoj novi dom pronašli u Hrvatskoj, tisućama kilometara daleko od svoje domovine.

U novoj, njima nepoznatoj zemlji, htjeli su nastaviti sa svojim životima što uključuje i pronalazak posla. Pronalazak posla u novoj zemlji, osim jezične barijere, suočio ih je s brojnim birokratskim preprekama. Kako se snaći u takvoj situaciji i koliko je potrebno vremena i napora da konačno pronađu posao pitanja su na koja će ovaj rad pokušati odgovoriti u audiovizualnoj formi, odnosno dokumentarnoj reportaži.

U radu ćemo objasniti kako je, u fazama, tekla razrada procesa nastanka dokumentarne reportaže, od ideje do realizacije te zašto je upravo ona izabrana kao idealno rješenje za prikazivanje problema zapošljavanja visokoobrazovanih Ukrajinaca u Hrvatskoj - kroz priče dviju protagonistica, pijanistice Olhe Lesiv i epidemiologinje Olhe Zelenske. Obje Olhe stigle su u Hrvatsku nakon početka sukoba u veljači 2022. godine i obje iza sebe imaju višegodišnje iskustvo rada u struci, a dolaskom u Hrvatsku naišle su na sustavne probleme. Cilj je javnosti približiti njihova iskustva, ali ponajprije kroz njihove slučajeve ukazati na probleme s kojima se suočava taj dio populacije.

Nadalje, ovaj rad prikazuje i istraživanje teme o kojoj je malo dostupnih informacija, što je istraživački fokus, te kako je tekao kreativni proces, ali i koji je bio pristup sugovornicima i načinu pričanja njihovih priča iz perspektive autora. Opisuju se i prepreke koje su nastale prije i tijekom nastanka dokumentarne reportaže.

2. Istraživanje teme

Prema službenim statistikama Vlade Republike Hrvatske, u Hrvatsku je od početka ruske invazije na Ukrajinu do kraja 2022. godine ušlo 22.407 Ukrajinaca, od čega 11.162 žena, 3.802 muškaraca i 7.443 djece (Hrvatska za Ukrajinu, 2024). Kako bi im se pomoglo u prilagodbi, u organizaciji Ministarstva unutarnjih poslova, otvorena je posebna *web* stranica Hrvatska za Ukrajinu (2024) koja na jednom mjestu donosi informacije o posebnim vladinim odlukama i smjernicama za pomoć raseljenim Ukrajinacima.

Istraživanjem medijskog sadržaja o izvještavanju o Ukrajinacima u Hrvatskoj u svim medijima, od članaka na portalima do televizijskih izvještaja te dokumentarnih filmova, uvidjeli smo da je tema koja se provlači ispod radara upravo njihovo zapošljavanje, poglavito kada je u pitanju pronalazak posla u struci. Primjerice, u priložima novinarki Mirne Brekalo s Al Jazeera Balkans (2023) te Zorane Vukić s Nove TV (2023) fokus je na životnim pričama Ukrajinaca koji su stigli u Hrvatsku te kako se snalaze u novom okruženju i na poslovima koji su najčešće – pomoćni. Dakle, ne spominju se visokoobrazovani Ukrajinci koji žele ostati raditi u struci, iako se nalaze u drugoj državi.

Iva Vasilj je za tportal, primjerice, pisala o visokoobrazovanim ženama, doktoricama, koje su svoju sigurnost pronašle u Hrvatskoj želeći raditi ono što rade cijeli život i za što su se školovale, ali to ne mogu jednostavno ostvariti. Daljnjom analizom toga teksta zaključili smo da je riječ o kompleksnom procesu s kojim brojni Ukrajinci nisu upoznati, a problem im predstavljaju i različiti obrazovni programi u Hrvatskoj i Ukrajini te nedostupnost informacija o proceduralnim procesima (2023).

Daljnjim istraživanjem teme, i nama koji razumijemo jezik i obrazovni sustav u Hrvatskoj, teško je bilo pronaći informacije o tomu što je sve potrebno za nostrifikaciju diploma i koji su svi koraci potrebni da se stranci, u ovom slučaju izbjegli Ukrajinci mogu prijaviti za posao u struci u drugoj zemlji. Ime koje se najčešće pojavljivalo u Googleovoj tražilici je doktor Vitalij Saranča, koji je od 2013. godine odlučio svoj život preseliti u Hrvatsku, a od tada je prošao cijeli proces nostrifikacije diplome i trenutačno radi u struci. Tako novinarka Ivana Krnić (2022) na portalu jutarnji.hr piše o njegovom putu do zaposlenja u jednom zagrebačkom Domu zdravlja, ali i sadašnjem u kojem pomaže izbjeglim sunarodnjacima. Kontaktirali smo ga kako bismo iz prve ruke saznali s kakvim poteškoćama se osobno susreo i koliko je trajao njegov proces pronalaska posla u struci.

Intervjuiranjem doktora Saranče (Kralj i Ledinski, 2024), doznali smo da je posao u struci pronašao tek nakon nekoliko godina s naglaskom na dugotrajan proces nostrifikacije. Istaknuo je i da njegovi kolege, koji su došli odmah nakon početka rata u Ukrajini i dalje prolaze kroz sličan proces te da se ni 10-ak godina kasnije, otkad je on došao u Hrvatsku, ništa nije promijenilo - “Znam nekoliko liječnika koji su prihvatili posao po domovima za starije i nemoćne, ne kao neki medicinski stručni *staff*, nego pomoćne poslove. Od cjelokupnog, od ukupnog iznosa, znam dva liječnika koji su uspjeli nostrificirati diplomu i koji su počeli raditi po regionalnim bolnicama”.

3. Istraživački fokus

Nakon istraživanja teme, potvrdili smo da je riječ o temi od javnog interesa i problemu koji znatno utječe na živote ljudi i to prije svega visokoobrazovanih čija su zanimanja u Hrvatskoj, inače deficitarna. Krenuli smo od pitanja kako taj problem predstaviti i obraditi. Prije svega, trebalo je pronaći sugovornike koji o problemu mogu i žele govoriti pred kamerom. Dakle, cilj je bio dobiti što više informacija od naših sugovornika – glavnih protagonista kojima je u novinarskim intervjuima postavljeno glavno pitanje - *Zašto na posao u struci čekaju godinama, a stekli su potrebno znanje i prebrodili jezičnu barijeru?* Na temelju istraživanja i dostupnog medijskog sadržaja proizlaze i ključne hipoteze - *Visokoobrazovni Ukrajinci u Hrvatskoj nemaju sustavnu podršku u prilagodbi i traženju posla.* Ovdje je važno ponovno napomenuti i da je riječ o skupom procesu koji traje godinama. Druga hipoteza je - *ukrajinski raseljenici uglavnom brzo savladaju jezičnu barijeru i tečno govore hrvatski jezik.*

4. Kreativni pristup

Za prikaz teme odabrana je audiovizualna forma kako bi se na temelju slike, verbalne i neverbalne komunikacije jasnije mogla prikazati svaka osobna priča i iskustvo. Kamera vrlo zorno može dočarati njihove emocije, a njihovi odgovori na pitanja jednostavnije mogu doprijeti do publike koja nije upoznata s tim problemima.

4.1. Sinopsis

Tema dokumentarne reportaže su problemima s kojima se suočavaju visokoobrazovane ukrajinske izbjeglice koje su u Hrvatsku došle ne samo živjeti, već i raditi ono što rade cijeli život i za što su se godinama školovali. Dok neki mogu relativno brzo pronaći posao u struci, nekima je to znatno teže usprkos naučenom jeziku i svim potrebnim kvalifikacijama. Usporedne priče ovise o mnogim faktorima, od financija, poznavanja administrativnog sustava pa čak i sreće.

4.2. Metode istraživanja u audiovizualnom radu

Ideja za obradu ove teme bila je povezati priče Ukrajinaca koji su u Hrvatsku došli neposredno nakon početka rata u Ukrajini. U dokumentarnoj reportaži najvažniji su novinarski intervjui u kojima su sugovornici odgovarali na pitanja o problemima s kojima se suočavaju, ali i pokazali svoje emocije, raspoloženje, donijeli atmosferu, dinamiku i životnost temi koju nije jednostavno vizualno prikazati. Novinarski *off* tek povezuje ključne informacije. *Off* (engl. *voice over*) je izgovoren tekst novinara koji je napisan i sinkroniziran uz sliku (Perišin, 2010: 76). Ipak, esencijalni dio priče su upravo intervjui protagonistica - oni zbog kojih je reportaža i nastala.

Već spomenuti novinarski tekstovi, doduše rijetki, ali koji se bave tematikom zapošljavanja visokoobrazovanih Ukrajinaca, donose temeljnu viziju onoga što smo mogli očekivati od novinarskih intervjua u odgovorima na pitanja o zapošljavanju, međutim svatko ima svoje osobno, jedinstveno iskustvo pa tako pristup ne može biti univerzalan, razlikuje se i u prirodi medija pa je i to, među ostalim, važna svrha ove reportaže.

Intervjuirajući Ukrajinke koji rade u Hrvatskoj, novinarke Brekalo (2023) i Vukić (2023) s protagonistima svojih priča razgovarale su na njihovim radnim mjestima što je, ako je to moguće, najbolji novinarski pristup jer gledatelji na taj način dobiju osjećaj da je ono o čemu govore opipljivo i stvarno te se na dodatan način s njima povezuju. Doživljaj sugovornika novinar/ka može prepričati u pisanom intervjuu, ali ništa ne može zamijeniti pogled, reakciju, bilo koju emociju koju samo kamera može prikazati. Gledatelj tako iz prve ruke može vidjeti i, primjerice, koliko se osoba uklopila u društvo na temelju jezičnih vještina te interakcije s drugim osobama u svojoj okolini.

Prije kontaktiranja sugovornika napravili smo detaljnu pripremu na temelju koje smo potom u inicijalnom razgovoru, sugovornicima objasnili što od njih očekujemo, odnosno koji je cilj intervjua i zašto je važno da oni pristanu biti intervjuirani.

S obzirom na manjak literature, medijskih sadržaja, ali i nedovoljno informacija, odnosno detalja o životnim putevima i iskustvima naših protagonistica, bilo je izazovno pripremiti se i za intervjue i za cjelokupno snimanje.

4.3.Pristup

Nakon okvirno postavljene ideje, odnosno koncepta dokumentarne reportaže, slijedilo je pronalaženje sugovornika koji će biti dostupni i voljni javno podijeliti svoja iskustva. Pritom se kao najteži dio rada, pokazalo senzibiliziranje sugovornika i objašnjenje cilja rada. Trebalo je predstaviti što radimo i zašto smatramo da je važno ispričati njihove priče i da nam pritom dopuste ući u njihov privatni prostor. Također, da su voljni govoriti pred kamerom i to sa saznanjem da će ta priča biti javno objavljena i dostupna široj javnosti.

Telefonski smo kontaktirali više ljudi, a na snimanje su pristale dvije osobe. Riječ je o Olhi Zelenskoj, po struci epidemiologinji s više od 30 godina radnog iskustva koja je u Hrvatsku došla sa kćeri tinejdžericom na početku izbijanja sukoba u veljači 2022. godine te je dosad u procesu nostrifikacije svoje diplome naišla je na brojne probleme u priznavanju njezine ukrajinske diplome zbog različitog obrazovnog sustava, dugotrajnosti administrativnog procesa i trajanja specijalizacije. Ona trenutačno ne radi u struci, već je njegovateljica u zagrebačkom Centru za rehabilitaciju.

Na intervju je pristala i njezina imenjakinja, Olha Lesiv, po struci profesorica klavira koja, iako se suočila s brojnim administrativnim zavrslamama, trenutačno radi u struci, u Školi suvremenog plesa Ane Maletić. Nakon neformalnog upoznavanja sa sugovornicama, odlučili smo kroz dokumentarnu reportažu usporediti njihove priče.

Za snimanje na njihovim radnim mjestima trebali smo službene dozvole. Kako smo Olhu Lesiv htjeli snimati u školi u kojoj radi, za dozvolu smo tražili ravnateljicu Oksanu Čuljat koja desetljećima živi u Hrvatskoj, a preselila je iz Ukrajine i sama pomaže brojnim sunarodnjacima u prilagodbi. S obzirom na to, i nju uključujemo u reportažu kao relevantan izvor informacija i dodanu vrijednost našoj priči. Uz dopuštenje snimanja u školi, pristala je i na intervju.

S druge strane, kada je riječ o snimanju epidemiologinje Olhe Zelenske, naišli smo na problem s lokacijom snimanja. Iz Centra za rehabilitaciju u kojem radi nismo dobili dozvolu za snimanje unatoč našim uporima da objasnimo relevantnost teme koju obrađujemo. Stoga smo Olhu simbolično snimili kod zagrebačkog jezera Jarun. Olha Zelenska nam je, naime, otkrila jednu ukrajinsku legendu vezanu uz vodu prema kojoj, ako se na putovanju i u blizini nalazi voda te ako u nju bace kamenčić, to znači da se na to mjesto žele vratiti. Ta je legenda poslužila kao metafora za sve što Olha trenutačno proživljava jer dok gleda u jezero, ona zapravo mašta da je kod kuće.

Nakon istraživanja teme i određivanja istraživačkog fokusa te kontaktiranja sugovornika, izradili smo i oblikovali pitanja pri čemu je fokus - dugotrajan proces pronalaska posla visokoobrazovanih Ukrajinaca u struci. Iako su glavna pitanja koja smo im postavili različita s obzirom na različite struke i iskustva, dvjema sugovornicama postavili smo i neka slična pitanja u intervjuima, ponajprije kad je riječ o njihovim planovima – *kako se osjećaju u Hrvatskoj, kako su se životno snašle te planiraju li ostati*. Kada smo prvi puta stupili u kontakt s njima, bilo je jasno da je riječ o osobama koje su jako dobro savladale hrvatski jezik i s kojima možemo gotovo bez ikakvih prepreka komunicirati na hrvatskom jeziku kojeg su usvojile unazad dvije godine. Zanimalo nas je stoga i vide li dugotrajnije svoju budućnost u Hrvatskoj i žele li se prilagoditi životu u stranoj zemlji te naći posao u struci sa spoznajom da će se jednog dana možda ipak vratiti u svoj pravi dom što smatramo drugačijim pristupom općenito tematici života izbjeglih Ukrajinaca od dosadašnjeg prikazanog u hrvatskim medijima.

5. Televizijski tekst

Nakon cjelokupnog novinarskog rada na terenu, snimanja i intervjuiranja sugovornika, transkribirali smo intervju, popisali snimljene kadrove i na temelju dobivenog materijala, ali i osobnih dojmova počeli pripremati reportažu. Nakon više dana razvrstavanja informacija, nastala je prva verzija televizijskog teksta, reportaža od gotovo 10 minuta.

Prva verzija, koju donosimo u nastavku, sadržavala je i dijelove intervjua s doktorom Vitalijem Sarančom, također Ukrajinacem koji je nam je bio vrijedan izvor informacija o nostrifikaciji diploma (Kralj i Ledinski, 2024). U toj verziji važan je bio i novinarski *off* kojim smo objasnili niz informacija, ali problem su bili neatraktivni, uglavnom prazni kadrovi, odnosno sekvence koje smo snimili u Domu zdravlja, na radnom mjestu doktora Saranče u kojima nije bilo ni pacijenata, niti interakcije liječnika s bolesnicima jer nam takvo snimanje nije bilo dopušteno.

VIDEO	AUDIO
--------------	--------------

<p>Prolaznici Zgrade</p> <p>Olga i Brankica na Jarunu</p>	<p>OFF: U potpunosti neplanirano, kada su shvatili da je rat počeo, brojni visokoobrazovani Ukrajinci su trbuhom za kruhom krenuli put Hrvatske.</p> <p>IT TON</p> <p>Olga, inače epidemiologinja s gotovo 30 godina radnog staža, radi kao njegovateljica i nada se da će uspjeti nostrificirati diplomu i u konačnici – raditi u struci.</p>
<p>Olha Zelenska, epidemiologinja</p>	<p>TON: Razumijem da u struci mogu raditi samo kad završim... Prvo to je samo da nostrificiram svoju diplomu. I to razumijem. Moram dobiti licencu za samostalan rad. To sve razumijem, ne mogu raditi bez licence. I ja ne žurim, zato što razumijem da hrvatski jezik mora biti... Nekakve znanstvene razine za rad liječnika. Ali znate, nema pomoći samo da razumijete u koju organizaciju treba ići, koji papiri treba pripremati.</p>
<p>Olga na Jarunu</p> <p>Pretraživanje na laptopu</p>	<p>OFF: I kada ih pitate što im je najveći problem, svi će vam reći isto što i Olga – to što ne znaju što sve trebaju, a informacije moraju tražiti na sto strana. Pomažu jedni drugima, sami prevode naše stranice i tako dolaze do informacija, što im nikako ne ubrzava proces.</p> <p>IT TON</p> <p>OFF: I sami smo se u to uvjerali. Nekoliko minuta kasnije, iako je nama hrvatski jezik materinji i iako puno bolje razumijemo hrvatski sustav za razliku od Ukrajinaca, i mi se nismo najbolje snašli. Informacija je puno i na različitim su mjestima.</p>

Olha Zelenska, epidemiologinja	TON: Ja sad sam u postupku nostrifikacije, mislim dva koraka već je prošla. Sad čekam na stručni ispit, mislim negdje na kraju ožujka to će biti. Učim hrvatske zakone svaki dan učim, teško to je. Nakon toga treba još dobiti ispit, položiti ispit s hrvatskog jezika.
Olga	OFF: A nakon jezika, čeka ju i dobivanje licence pa potvrda specijalizacije koja se u Hrvatskoj razlikuje od one u Ukrajini. A i kada to sve prođe, ne zna hoće li diploma biti priznata.
Olha Zelenska, epidemiologinja	TON: Ja sam imala specijalizaciju jednu godinu. Kod vas u Hrvatskoj postoji da specijalizacija traje četiri godine. Razumijem u tom je velika razlika.
Brankica i Olga razgovaraju	OFF: U Hrvatsku je stigla iz Luhanske oblasti, pograničnog područja s Rusijom koje je teško nastradalo, došla sa 16-godišnjom kćeri. I zato se morala zaposliti što prije, bilo to u struci ili ne. U Centru za rehabilitaciju pomaže ukrajinskim invalidima.
Olha Zelenska, epidemiologinja	TON: Ja radila samo kao voditeljica nekog odjela, epidemiološkog odjela. I sad ja moram prati sobe, mijenjati pelene..znate...raditi u vešeraju.
Close up	OFF Ipak, osjeća se dobro jer pomaže svojim sunarodnjacima
Olha Zelenska, epidemiologinja	TON: I ja radim ne toliko kao njegovateljica, radim kao neka psihologinja, kao tumač s njima. Zato što oni nisu zdravi ljudi. Često idemo u bolnicu i ja privodim s ukrajinskog na hrvatski i s hrvatskih na ukrajinski jezik.
Sekvenca raspored Sviranje	OFF: Kaže da od Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, nije bilo puno pomoći. A slična iskustva imala je i Olja, profesorica klavira.

Olha Lesiv, profesorica klavira	TON: Rekla je meni jedna moja prijateljica, kolegica, moraš kucati u sva vrata. Znači to sam radila. Jer ako bi čekala, znam da moja još jedna kolegica čekala negdje sedam mjeseci na to. Meni je bilo hitno, zato ja sam to uvijek svih tražila tko može to pospješiti malo. Ubrzati taj proces.
Dokumenti sekvenca (u uredu pedagoginje snimljeni)	OFF: Olja je, priznaje, imala sreće. Upoznala je Oksanu Čuljat, ravnateljicu Škole suvremenog plesa, koja joj je pomogla da se snađe. ... Za tri mjeseca priznata joj je diploma, a u jednoj muzičkoj školi je kao zamjena na pola radnog vremena počela raditi već od rujna 2022. godine. Iako ju još čeka državni ispit i brojni šalteri da se sve u potpunosti završi, radi u struci.
Sekvenca za klavirom	IT TON sviranje
Sekvenca sviranja s učenicom	OFF: Olja sada radi u Oksaninoj školi. Uči djecu svirati klavir i u tome zaista uživa. IT TON sviranje s učenicom
Kijev (plaketa na zidu u redu) Ravnateljica	OFF: Ravnateljica škole, Oksana, rodom je Ukrajinka koja u Hrvatskoj živi više od 30 godina, i sama pomaže Ukrajincima koji se pokušavaju snaći u Hrvatskoj. Takva pomoć im znači više od one koju im pružaju institucije.
Oksana Čuljat, ravnateljica Škole suvremenog plesa Ane Maletić	TON: Najljepše bi bilo da postoji jedna osoba koja se mogu obratiti. Možda utopistički malo zvuči, ali evo, koliko sam čula raznih priča, većinom upravo to ljudi žele da mogu negdje doći i pitati. Od resora do resora postoje razlike. Recimo liječnička, odnosno komora medicinskih sestara, dakle, to su komore, pa oni se bavi priznavanjem diploma. U našem resoru bavi se resorno ministarstvo, ministarstvo znanstva i obrazovanja, i to su isto različiti postupci.
	OFF: A upravo to čekanje, ali i različiti postupci, govori nam, itekako utječe na ljude.

Oksana Čuljat, ravnateljica Škole suvremenog plesa Ane Maletić	TON: Na stanje samoprocjene, samovrednovanja, samopouzdanja, sigurno utječu, to znam iz konkretnih primjera ljudi koji su naučeni raditi jednu stvar, a u ovakvim prilikama su prisiljeni raditi nešto drugo. Dakle, primjeri su zaista brojni. Pravnici, voditelji računovodstvenih nekih servisa sa visokom isto slučajnom spremom, sa dosta iskustva, liječnici, nastavnici, stomatolozi. Dakle, to je poprilično obeshrabrujuće. Ako morate, kroz dulji period raditi nešto drugo nego što je vaša struka koju ste izabrali, voljeli raditi, radili, imali iskustva.
Interakcija novinarka i sugovornice	OFF: Razlika je, kaže Oksana, između onih koji su planirali život u Hrvatskoj i onih koji su, bili prisiljen i stigli nepripremljeni.
Oksana Čuljat, ravnateljica Škole suvremenog plesa Ane Maletić	TON: Dakle, neko ako planira nešto, onda unaprijed će se upoznati sa načinom na koji će doći do priznavanja diplome. Ovako, ako je to bilo, dakle, u brzini, u uvjeti baš nisu najsretnije za emigriranje, ljudi se moraju snaći, na neki način.
Sekvenca za računalom	OFF: Da se moraju snaći potvrdio nam je i liječnik opće prakse koji u Hrvatskoj živi i radi više od 10 godina i koji je sam izabrao doći u Hrvatsku. Njegov proces nostrifikacije trajao je tri godine.
Vitalij Saranča, liječnik opće prakse	TON: Moglo bi to biti puno brže, ali sam prihvatio to ko nužno zlo i isprobao sebe u drugim poslovima koje nemaju veze sa medicinom. S tim da sam uvijek htio i bio sam željan što prije se vratiti u struku.
Saranča diplome	OFF: I sam surađuje i pomaže liječnicima koji su nakon izbivanja rata stigli u Hrvatsku. Oni koji trenutno rade u struci mogao bi nabrojati na prste jedne ruke.
Vitalij Saranča, liječnik opće prakse	TON: Znam nekoliko liječnika koji su prihvatili posao po domovima za starije i nemoćne, ne kao medicinski stručni stav, nego pomoćne poslove. Od cjelokupnog, od ukupnog iznosa, znam dva liječnika koji su uspjeli nostrificirati diplomu i koji su počeli raditi po regionalnim bolnicama.

Diplome i slike na zidu	OFF: Iako je nostrifikacija sama po sebi besplatna, plaćaju se prijevodi, javni bilježnici, sudski tumači, učenje jezika. Sve iz vlastitog džepa što često puta nije jeftino.
Vitalij Saranča, liječnik opće prakse	TON: I onda, naravno, tko želi taj ostane. To želi može taj ostane pa će uživati u lijepoj vašoj, našoj, na moru i uz ovu lijepu prirodu i po meni vrhunskom stanovništvu po pitanju prihvata ne izvanzemaljaca, nego stranaca.
Prijelaz Saranča pa Olja /pretapanje	OFF: Doktor Saranča ne planira se vratiti u Ukrajinu, a čini se da ni Olhi nije strana ta ideja.
Olha Lesiv, profesorica klavira	TON: Na početku je bilo teško i uvijek mi falilo Ukrajine i htjela sam se vratiti. Ali sada polako kad sam krenula sa poslom više, ajmo reći, nemam vremena da nam to misliti. Jer uvijek sam u gužvi. Pa trebam raditi, pa trebam pratiti djecu svoju. Djeca moje isto svira klavir. I tako, polako, polako mislim na to da ostanem tu u Hrvatskoj.
Sekvenca klupica s Olgom, gleda u daljinu	OFF: Olga, s druge strane, misli da će rat završiti. Ovako zamišljena ispričala nam je da je u Ukrajini običaj da bacaju kamenčiće u vodu u mjesta na koja se žele vratiti. Ali...
Olha Zelenska, epidemiologinja	TON: Ja želim obvezno vraćati se u Ukrajinu, naravno. Ja ne želim svoj život završiti u Hrvatskoj, ja želim na...u svoju domovinu vraćati se.
Bacanje kamenčića Olga odlazi u daljinu	OFF: Ali izgleda da u Hrvatskoj ne vidi svoju budućnost. Možda joj se jednog dana vrati kao turistkinja. Pitanje je kada će i hoće li to ostvariti prije svog, nada se, povratka. Jer svi Ukrajinci, kada su tek došli, nadali su se da će ostati tek koji mjesec. IT TON OFF: Bilo to za 5 godina ili 15, struke će nam i tada sigurno nedostajati.

Nakon prve verzije, shvatili smo da je riječ o predugačkoj reportaži koja, zbog manjka atraktivne i dinamične slike, ne drži pozornost do samoga kraja i na taj način ne ispunjava jedan od ciljeva - prikazati emocije protagonista. Stjecanjem novih znanja i vještina na radionici Kvalitetno novinarstvo i ukrajinska kriza na Fakultetu političkih znanosti u vrijeme izrade reportaže, odlučili smo se za novi, potpuno drugačiji koncept.

Za priču smo koristili već snimljene najbolje vizualne segmente, ali smo priče dviju protagonistica odlučili odvojiti *stand upom*. Prema definiciji Perišin (2010: 77) *stand up* je „izravno obraćanje novinara u kameru na mjestu događaja“, a kada se takav pristup koristi u sredini, „može premostiti dvije lokacije ili dvije ideje u priči“. Upravo je zato *stand up* odabran kao most u spajanju priča dviju protagonistica koje su i snimane na različitim lokacijama. To je zahtijevalo i dodatna snimanja materijala koji su vizualno obogatili reportažu, ali i gledateljima omogućili da lakše razumiju ovu složenu temu. Odlučili smo se i za glazbenu podlogu s kojom će dokumentarna reportaža započeti i završiti pa je tako u dodatnim snimanjima sudjelovala i protagonistica Olha Lesiv koja je svirala na klaviru. Kroz takav narativ, htjeli smo gledateljima dodatno približiti sugovornike na temelju onoga što svakodnevno rade.

Također, u ovoj verziji izostavili smo doktora Saranču kao sugovornika, ali je intervju s njime bio temelj na kojem smo izradili i oblikovali pitanja za glavne protagonistice. Ravnateljica škole u kojoj jedna od protagonistica radi, Oksana Čuljat, ostala je kao jedna od sugovornica jer je povezana s jednom od protagonistica i zorno dokazuje da je za dobivanje posla u struci potrebna pomoć onih koji bolje razumiju birokratski sustav. Nakon svih izmjena i dodatnih snimanja, nastala je reportaža dvostruko kraćeg trajanja – četiri minute i 11 sekundi.

VIDEO	AUDIO
Olha Lesiv, profesorica klavira	IT TON: Olja svira melankoličnu ukrajinsku skladbu TON: Ja nisam vjerovala to do zadnjeg dana, ali onda ipak na drugi dan ja sa djecom došla do Zagreba.
Sekvenca Olja u zbornici	OFF: Nije došla samo živjeti, već i raditi. Olja je ubrzo počela tražiti posao u struci. Na početku je radila kao zamjena na pola radnog vremena. Iako je jezik glazbe univerzalan, morala je nostrificirati diplomu.

Olha Lesiv, profesorica klavira	TON: Prvo vrijeme je jako bilo teško. Nisam sve razumjela pa tražila ljude koji znaju to, koji su već prošli to I mogu mi pomoći. PLUS Rekla je meni jedna moja prijateljica, kolegica, moraš kucati u sva vrata. Znači, to sam radila.
Oksana and Olja s papirima	OFF: U snalaženju joj je pomogla i Oksana Čuljat, ravnateljica škole u kojoj sada radi. Oksana je također porijeklom iz Ukrajine, a u Hrvatskoj živi više od 30 godina. I naravno, pomaže svojim sunarodnjacima koji su se silom prilika našli ovdje...
Oksana Čuljat, ravnateljica Škole suvremenog plesa Ane Maletić	TON: Dakle, ako netko planira nešto, onda unaprijed će se upoznati s načinom na koji će doći do priznavanja diplome. Ovako, ako je to bilo dakle u brzini, uvjeti baš nisu najsretniji za emigriranje, ljudi se moraju snaći na neki način.
Sekvenca, Olja svira klavir s učenicom	OFF: Nakon polaganja ispita iz hrvatskog jezika, uspjela je nostrificirati diploma, a sada je čeka polaganje stručnog ispita.
Olja za klavirom	IT TON sviranje
Brankica Ledinski u tramvaju	STAND UP Vrijeme prilagodbe u novo okružje za svakoga je drukčije. U Hrvatsku je od početka rata stiglo više od 20 tisuća Ukrajinaca. Dok je Olja relativno brzo pronašla posao u struci, Olga s kojom dijeli ime, svoj tek treba pronaći.
tramvaj, Trg bana Josipa Jelačića	IT TON tranzicija, tramvaj
Pozdravljanje Olge	OFF: S kćeri je napustila dom u teško stradaloj Luhanskoj oblasti na istoku Ukrajine. Ova epidemiologinja s 30 godina radnog iskustva, danas u Hrvatskoj radi kao njegovateljica.
Olha Zelenska, epidemiologinja	TON: Sad sam u postupku nostrifikacije, mislim dva koraka već je prošla. PLUS Ali znate, nema pomoći samo da razumijete u koju organizaciju treba ići, koji papiri treba pripremiti.

papiri	OFF: Nakon što svlada jezik, položi stručni ispit...čeka je dobivanje licence. Ali nije sigurna hoće li joj diploma vrijediti.
Olha Zelenska, epidemiologinja	TON: Ja sam imala specijalizaciju jednu godinu, kod vas u Hrvatskoj postoji da specijalizacija traje četiri godine.
Olha Zelenska, epidemiologinja	TON: Radila sam kao voditeljica odjela. I sad ja moram prati sobe, mijenjati pelene. Znae, raditi u vešeraju.
Arhiva bolnica	Pozitivno u svemu je što u Centru za rehabilitaciju Zagreb pomaže Ukrajincima koji su stradali u ratu. Ona im je podrška, pomaže im sa sporazumijevanjem, vodi ih u bolnicu.
Olha Zelenska, epidemiologinja	TON: Za njih je to dobro, jer oni ne znaju hrvatski jezik. I ja radim ne toliko kao njegovateljica, radim kao neka psihologinja, kao tumač s njima. Zato što oni nisu zdravi ljudi.
ured	OFF: Više od svega, željela bih raditi u struci. Nostrifikacija je besplatna, ali plaćaju se prijevodi, javni bilježnici, sudski tumači, učenje jezika. I onda, tko želi i može - taj ostane.
Olha Zelenska, epidemiologinja	TON: Ja želim obavezno vratiti se u Ukrajinu, naravno. Ja ne želim svoj život završiti u Hrvatskoj, ja želim u svoju domovinu vraćati se.
Sekvenca Olga na klupici	OFF: Prema ukrajinskoj legendi, ako se želiš vratiti na neko mjesto – baci kamenčić u vodu. Kada Olga zatvori oči, zamišlja Ukrajinu....
Bacanje kamena u vodu	IT TON voda

6. Rasprava i zaključak

Kroz cijeli proces nastanka ovog rada naišli smo na brojne izazove. Osim kompleksnosti teme i slabe zastupljenosti u medijima, riječ je o uskom i delikatnom području. Istraživanjem teme i sami smo se suočili s puno nejasnoća što je bio i dodatni motiv za objašnjenje i prikaz teme kroz dokumentarnu reportažu. Na primjer, htjeli smo dobiti odgovore na pitanja - postoji li univerzalni put do pronalaska posla u struci, što točno Ukrajinci koji dođu živjeti i raditi u Hrvatsku moraju napraviti da bi postali dio sustava i zašto je u nekim djelatnostima taj proces složen i dugotrajan.

Neformalnim razgovorom sa svim sugovornicima zaključili smo da je birokracija najveća kočnica u cijelom procesu zbog koje ljudi s obiteljima koji su morali napustiti svoje domove jer su svakodnevno bili izloženi bombardiranjima, moraju raditi poslove za koje nisu kvalificirani ili su prekvalificirani pa su u poziciji raditi poslove koji su znatno manje plaćeni, ali ih rade kako bi mogli prehranjivati sebe i obitelj u nepoznatoj zemlji.

Iz usporednih priča naših protagonistica zaključili smo da nema pravila koliko proces ulaska u sustav traje, da nema univerzalnog krivca, ali da su protagonisti naše reportaže ljudi koji na kraju dana pristaju raditi i poslove za koje nisu školovani pri čemu im to nikako nije ispod časti.

Ovim radom potvrdili smo hipoteze koje smo postavili prije snimanja. Dokazali smo da je pronalazak posla za visokoobrazovane Ukrajinke u Hrvatskoj skup i mukotrpan proces te da su naše sugovornice brzo savladale hrvatski jezik na kojem smo i cijelo vrijeme nastanka reportaže i komunicirali. U istraživanju procesa nostrifikacije i drugih administrativnih koraka, ne samo da je nama bilo teško razumjeti sve korake, već smo otkrili da su izbjegli iz Ukrajine na neki način prepušteni samima sebi, ovisno o pomoći poznanika, ali i o novcu jer pomoću njega, moguće je uvelike ubrzati cijeli proces.

Najveći izazov bio je uvjeriti sugovornike da je društveno važno otvoreno i javno govoriti o svojim iskustvima. Njihovo povjerenje pridobili smo iskrenošću i potpunom transparentnošću objašnjavajući im svaki dio procesa i našeg posla.

Tijekom nastajanja reportaže puno toga mijenjalo se u odnosu na prvotnu ideju, od lokacija snimanja do cijelog vizualnog pristupa obradi priče. Prema jednom od temeljnih pravila u televizijskom novinarstvu, nastojali smo ih snimati na mjestima koja možemo povezati s njima, da priče budu što autentičnije i vjerodostojnije, međutim, to je bilo moguće samo u jednoj priči.

Reportaža u trajanju od četiri minute i 11 sekundi, najvažnije, sažela poantu je priče - da je riječ o ljudima koji su stručni, motivirani napraviti sve što treba kako bi ponovno radili ono što vole i za što su se školovali, a pritom se jako brzo uklapaju u lokalnu zajednicu, odnosno uče jezik i kulturu. Iako neki, poput Olhe Zelenske, ne vide svoju budućnost u Hrvatskoj, daju sve od sebe kako bi radili ono što vole prije nego li se vrate u svoju domovinu.

7. Literatura

1. Brekalo, Mirna (2023) Ukrajinci zahvalni Hrvatskoj, ali jedva čekaju povratak. *Al Jazeera Balkans*, 26. veljače 2023. <https://www.youtube.com/watch?v=mpk9NF6d04o> pristupljeno 1. rujna 2024.
2. Hrvatska za Ukrajinu (2024) <https://hrvatskazaukrajinu.gov.hr/> pristupljeno 2. srpnja 2024.
3. Kralj, Marko i Ledinski, Brankica (2024) Intervju: Vitalij Saranča. *Televizija Student*, 27. veljače 2024. https://www.youtube.com/watch?v=3i_07VeviIc pristupljeno 2. srpnja 2024.
4. Krnić, Ivana (2022) Ukrajinski liječnik iz Zagreba: 'Kako smo supruga i ja izvukli obitelj iz kijevskog pakla'. *Jutarnji.hr*, 7. ožujka 2022. <https://www.jutarnji.hr/life/zivotne-price/ukrajinski-lijecnik-iz-zagreba-kako-smo-supruga-i-ja-izvukli-obitelj-iz-kijevskog-pakla-15167098> pristupljeno 2. srpnja 2024.
5. Perišin, Tena (2010). *Televizijske vijesti*. Zagreb: Medijska istraživanja
6. Vasilj, Iva (2023) Doktorice iz Ukrajine žele raditi u Hrvatskoj. Ispričale su nam koliko je procedura duga, mučna i skupa. *Tportal*, 1. svibnja 2023. https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/doktorice-iz-ukrajine-zele-raditi-u-hrvatskoj-ispricale-su-nam-koliko-je-procedura-duga-mucna-i-skupa-foto-20230501?meta_refresh=1 pristupljeno 2. srpnja 2024.
7. Vukić, Zorana (2023) Informer: Izbjeglice iz Ukrajine nalaze poslove u Hrvatskoj *Nova TV*, 27. listopada 2023. <https://dnevnik.hr/video/informer-izbjeglice-iz-ukrajine-nalaze-poslove-u-hrvatskoj---62322740> pristupljeno 1. rujna 2024.

8. Prilozi

PRIPREMA SNIMANJA (*TREATMENT*) - Intervju s Vitalijem Sarančom

Autori, podjela zadataka unutar grupe: Kralj Marko (snimatelj, montaža), Ledinski Brankica (novinarka, montaža)

1. SUGOVORNIK U TV INTERVJU

Vitalij Saranča, liječnik opće prakse

2. FOKUS – srž intervju izložena u DVIJE rečenice

Fokus ovog intervju je prikazati prilagodbu ukrajinskog liječnika koji posljednjih 11 godina živi i radi u Hrvatskoj.

3. GLAVNE TEZE PRILOGA (5-7 TEZA)

- Saranča živi u Hrvatskoj od 2013. godine
- Doktorirao je na Medicinskom fakultetu u Zagrebu
- Trenutačno radi kao obiteljski liječnik u Domu zdravlja u Zagrebu
- Osnovao je dva kasina i noćni klub u Zagrebu
- Osmislio je Detocre metodu za mršavljenje
- Progovara o problemima hrvatskog zdravstva

4. REZERVNI SUGOVORNIK:

-

5. SEKVENCE I SITUACIJE

Saranča na radnom mjestu, tipkanje za računalom, razgovor s novinarom, piše na radnom stolu, slaže medicinske kartone.

6. ORGANIZACIJA SNIMANJA (snimate li na mjestima gdje su potrebna posebna odobrenja i najave)

Snimamo u Domu zdravlja, na radnom mjestu sugovornika.

7. UVOD ZA RAZGOVOR SA SUGOVORNIKOM:

Doktor Vitalij Saranča, Ukrajinac podrijetlom u Hrvatskoj živi već više od desetljeća. Za vrijeme nostrifikacije svojih diploma doktorirao je na Medicinskom fakultetu u Zagrebu. Za to vrijeme je pokrenuo je i udrugu Informacijska medicina koja se proširila na susjedne zemlje. Danas radi kao liječnik opće prakse u jednom zagrebačkom Domu zdravlja, a usmjerio se na upravljanje zdravstvenim sustavima, preventivnu medicinu, suvremene neurokognitivne tehnologije, detoksikaciju i pomlađivanje. Kreator je i posebne metode mršavljenja.

8. PITANJA ZA SUGOVORNIKA:

1. 10-ak je godina otkako živite i radite u Hrvatskoj – možete li reći da je danas nekako sve sjelo na svoje mjesto? Naime, među ostalim, prošli ste dugotrajan proces nostrifikacije svojih diploma.
2. Kako je izgledao cijeli proces?
3. Jeste li u nekom trenutku pomislili, sve ovo nema smisla?
4. Danas susrećete kolege koje su iz ratne Ukrajine došle u Hrvatsku, znate li koliko ih je?
5. Na koji način im vi pomažete?
6. Koji su vaši savjeti za one koji prvi puta dođu u nepoznato?
7. Možete li usporediti svoju situaciju prije 10-ak godina s njihovom danas po pitanju brzine cijelog postupka i zahtjevnosti? Koliko je rat u Ukrajini utjecao na takve procedure?
8. Koliko slučajevi, u kojima kvalificirani ljudi sa svim potrebnim diplomama koji biju birokratsku bitku, otežavaju i njima, ali i samoj struci u Hrvatskoj?

9. Što mislite zašto Hrvatska danas ne prepoznaje potencijal u stranim radnicima i u neku ruku otežava zaposlenje u struci?

10. Vi ste primjer osobe koja je zaista uvela neke promjene u našu medicinu. Koliko visokoobrazovani strani radnici, poput vas, doprinose našem zdravstvu, ali i drugim sektorima?

11. Da se malo dotaknemo i pitanja hrvatskog zdravstva...kada ste stigli u Hrvatsku, u jednom ste intervjuu rekli da doći iz Kijeva u Zagreb je kao doći iz Azije u Europu, iz pete brzine u drugu. Kako to da ste vi osobno odlučili za nižu brzinu?

12. Možete li ga usporediti s ukrajinskim zdravstvom?

13. Je li ipak u tih 10-ak godina zdravstvo napredovalo i ako da, čemu to pripisujete?

14. Kakvi su hrvatski pacijenti? Jesu li zahtjevni?

15. Jeste li ikada imali neugodnosti s pacijentima s obzirom na to da ste došli iz Ukrajine?

PRIPREMA SNIMANJA (*TREATMENT*) - Intervjui s Olhom Zelenskom i Olhom Lesiv

Autori, podjela zadataka unutar grupe: Marko Kralj (snimatelj) i Brankica Ledinski (novinarka)

NASLOV PRILOGA: Ukrajinski put do posla u Hrvatskoj

FOKUS – Ono što ovim prilogom želimo postići je prikazati što sve moraju ukrajinski radnici proći da bi radili posao, koji im je struka, u Hrvatskoj. Fokus nam je na sporoj birokraciji i koliko im to uvjetuje da rade različite poslove van struke samo da bi nakon više mjeseci ili godina mogli raditi ono za što su se školovali.

GLAVNE TEZE PRILOGA (5-7 TEZA)

- Sugovornici su došli iz Ukrajine raditi i živjeti u Hrvatsku
- Lesiv je iz Hrvatske prvo predavala online u Ukrajinu, a od rujna se zaposlila na pola radnog vremena u jednoj školi
- Zelenska radi u Centru za rehabilitaciju u Zagrebu kao njegovateljica, htjela bi čim prije raditi u struci
- Priznavanje diploma dugotrajan je proces zbog čega se strani radnici, u ovom slučaju Ukrajinci, moraju baviti različitim poslovima

LIKOV I SUGOVORNICI

- Vitalij Saranča, liječnik obiteljske medicine koji radi u Domu zdravlja u Zagrebu, u Hrvatskoj živi od 2013. godine
- Olha Lesiv, učiteljica klavira koja je došla u Hrvatsku nakon početka rata, nekoliko mjeseci kasnije se zaposlila
- Olha Zelenska, epidemiologinja koja je s djetetom po početku rata došla u Hrvatsku. Trenutno radi kao njegovateljica, gotovo dvije godine kasnije nije dobila posao u struci

SEKVENCE I SITUACIJE

Situacije na lokacijama na kojima snimamo. Sviranje klavira. Druženje s Ukrajinčima.

Zelenska u kontaktu s ukrajinskim invalidima o kojima brine. Njihov razgovor. Pripremanje potrepština za brigu o njima.

Lesiv na poslu, u školi. Razgovara s djecom, uči ih svirati klavir. Svira.

PITANJA

Olha Zelenska

1. Možete li nam ispričati svoj početak i prvi susret s Hrvatskom i zašto ste odabrali doći baš u Hrvatsku?
2. Došli ste s djecom, kako su se ona prilagodila, a kako vi u ove dvije godine?
3. Po struci ste epidemiologinja, a trenutačno radite kao njegovateljica. Kako je to izgledalo kada ste tek došli u Hrvatsku – dakle traženje posla i traženje posla u struci?
4. Jeste li očekivali da ćete raditi i druge poslove?
5. Jeste li imali ikakvu predodžbu koliko dugo će trajati taj proces nostrifikacije diplome i koliko će trebati vremena da radite ono za što ste se školovali?
6. Pretpostavljam da biste ipak radije radili kao epidemiologinja... Koja je trenutačna prepreka?
7. Koji je proces i u kojoj ste fazi trenutačno?
8. Planirate li ostati u Hrvatskoj?

Olha Lesiv

1. Možete li nam ispričati svoj početak i prvi susret s Hrvatskom i zašto ste odabrali doći baš u Hrvatsku?
2. Došli ste s djecom, kako su se ona prilagodila, a kako vi u ove dvije godine?
3. Što ste sve radili otkako živite u Hrvatskoj?
4. Kako ste tražili posao i kako ste uspjeli pronaći posao u struci u relativno kratkom roku?
5. Jeste li imali ikakvu predodžbu koliko dugo će trajati taj proces nostrifikacije diplome i koliko će trebati vremena da radite ono za što ste se školovali?
6. U kojoj ste fazi trenutačno?
7. Planirate li ostati u Hrvatskoj?

ORGANIZACIJA SNIMANJA

Učiteljicu klavira bismo snimali u na poslu, kao i Olhu Zelensku za koju moramo dobiti dozvolu za snimanje u Centru za rehabilitaciju Zagreb.

TRANSKRIPT – Vitalij Saranča

B: Doktore, vi ste već tu u 11. godinu u Hrvatskoj. Možete li reći da je sve sjelo na svoje mjesto i koliko ste se prilagodili u ovih deset godina?

S: Sjelo na svoje mjesto kad sam to sve posložio. I kad sam se uhodao, kad sam naučio više manje jezik, kad mogu komunicirati i rješavati svakodnevne probleme i naravno se uhodao u posao, onda je sjelo.

B: Prošli ste i taj proces nostrifikacije svoje diplome. Kako je to teklo, koliko je to trajalo u vašem slučaju?

S: U mojem slučaju, bez obzira na to što nisam imao za položite puno velike razlike od tih predmeta, iz tih predmeta za mene je to trajalo cirka tri godine. Za vrijeme nostrifikacije sam morao raditi i na proizvodnji i u poslovima koje nemaju veze sa medicinom. Kako je to utjecalo na vas tada?

B: Je li vam se to činilo kao nešto što je u neku ruku i prihvatljivo da radite, a s obzirom da nije vaša struka?

S: Obzirom da sam relativno brzo pohvato jezik na razini da mogu komunicirati s pacijentima, mogu okrenuti i prije, po mojem mišljenju. I ta procedura nostrifikacije, se malo odužila po meni. Moglo bi to biti puno brže, ali sam prihvatio to ko nužno zlo i isprobao sebe u drugim poslovima koje nemaju veze sa medicinom. S tim da sam uvijek htio i bio sam željan što prije se vratiti u struku.

B: Jeste li upoznati sa slučajem svojih kolega, koji nakon izbijanja rata u Ukrajini dolaze u Hrvatsku, konkretno iz područja zdravstva, i kako kod njih teče taj proces nostrifikacije i prilagodbe?

S: Koliko, mislim, moje iskustvo, došlo ih dovoljno i medicinskih sestara i liječnika, koji bi se htjeli zaposliti i raditi, počeli su učiti jezik, neko od njih je pričao prije njemački i engleski, znači mogli su se snalaziti dok su učili hrvatski. I kad su krenuli u proceduru potvrđivanja, odnosno priznavanja svojih stručnih kvalifikacija, od strane države je bila najavljena podrška da bude nostrifikacija brže za državljani trećih zemalja, da se mogu osposobiti brže i raditi, ali na papiru je bilo jedno, a na kraju ispalo da nije toliko jednostavno. Znam nekoliko liječnika koji su prihvatili posao po domovima za starije i nemoćne, ko nekom medicinski stručni staf, nego pomoćne poslove. Od cjelokupnog, od ukupnog iznosa, znam dva liječnika koji su uspjeli nostrificirati diplomu i koji su počeli raditi po regionalnim bolnicama.

B: Kada govorimo o tim stručnim zdravstvenim djelatnicima koji su došli ovdje i čekaju da im se priznaju sve te diplome, znate li o kojem broju otprilike govorimo?

S: Ne mogu reći ukupan broj. Otprilike mogu... Ja sam radio dvije godine u Zagrebačkoj županiji, u Vrbovcu. I tamo sam primio negdje tisuću i pol, dvije tisuće Ukrajinaca. I gdje je bilo oko sto stručnjaka s područja zdravstva. I ovdje kad sam počeo raditi u Zagrebu, to je prije dvije godine, još nekih stotinjak. I od sveg tog ukupnog broja, ja znam da je to dvije osobe koji su nostrificirali počeli raditi u struci. Znam da su naletili na tzv. minu i nisu uspjeli stomatolozi. Znači, dentisti, medicinske sestre i tehničare su se zapošljavaju dosta aktivno i dosta kognitivno.

B: Suradujete li vi s tim zdravstvenim djelatnicima koji dolaze iz Ukrajine sad u posljednje dvije godine i pomažete možda na neki način u njihovoj prilagodbi?

S: Više pomažem, više objašnjavam kako funkcionira sustav, da ih uputimo neke stvari koje nisu stigli pročitati, obzirom da još uvijek uči jezik. Bili su kod mene ovdje nekoliko od njih na osposobljavanju, objašnjavam kako radi sustav, kako funkcionira ambulanta, kako je raspodjela posla između medicinske sestre i liječnika i pristup pacijentima, naravno preporuke i regulative od strane HZZO-a, jer u Ukrajini je to funkcioniralo malo drugačije pa nisu navikli na takav način.

B: Koliko je njima onda to na neki način strano i koliko to utječe na njih, možda na njihov moral, kad toliko dugo moraju čekati, da im se zapravo diploma prizna? Koliko onda to zapravo oduživanje cijelog procesa utječe na te kolege koje su došle iz Ukrajine? Možda po pitanju njihovog morala, koliko ima to utjecaja po pitanju želi li oni i dalje ostati u Hrvatskoj i dalje ovdje raditi?

S: Pošto su slavenski narodi, došli su, mislili su da će biti puno lakše. Jer pričamo o kategorijskom stanovništvu koje nije, nema u džepu po 10.000-15.000 evra s kojim bi se mogli snalaziti dok ne počnu raditi. Znači naravno to ih demoralizira, znam da neki su išli raditi isto na proizvodnju, u poljoprivredu, neki su se zaposlili kao prodavači po trgovinama. Tako da definitivno demoralizira i ko može izdržati, čak i financijski. To je to. To je to vreme nostrifikaciji i kome se sviđa Hrvatska, ko se snašao ovdje, odnosno ko je navikao na pristup jer drugačije sve, bez obzira da smo slaveni, jel da? Ostaju. Ima i ljudi koji su već otišli raditi jer pošto poznaju, na primjer, njemački jezik, onda su otišli prolaziti isti proces u Njemačkoj s tim da je tamo od strane države. Imaju više preferencija i puno njim je lakše.

B: Koji je vaš neki savjet? Kako onda njima olakšati zapravo uključenje u društvo i kako im olakšati da se snađu?

S: Definitivno ubrzati proces nostrifikaciji. Naravno, ne može raditi u struci, u medicini osoba koja ne priča jezik, ne govori jezik jer ako mi govorimo o državnoj medicini, na primjer primarna zdravstvena zaštita, jako teško raditi sa pogotovo starijom populacijom kad ne govoriš hrvatski jezik. Može se naravno nekoliko rečenica na engleskom, nekoliko na... Neće.. Neće nekoliko u miksu, ali to skoro, nije moguće. Tako da naravno do njih da nauči jezik i da se potruži pročitati sve zakone i sve da položi stručni ispet, ali država bi tu mogla pod pomoći na način da ubrzava proces pregledavanja te dokumentaciji. Puno tih ljudi nema u njih pristup svojim diplomama ili dokumentima iz Ukrajine. Znači, prije...Prije je bilo Ministarstvo zdravstva, nešto tražilo je iz Ukrajine liječnička komora, nešto tražilo je iz Ukrajine. Sad za puno njih to nije moguće napraviti jer područja koje su pogođena, ljudi ne mogu doći do svoje

dokumentacije. Ali u svakom slučaju proces polaganja stručnog ispeta, proces provjere znanja i procjena iskustava... I onda, naravno, ko želi taj ostane. Ko želi može taj ostane pa će uživati u lijepoj vašoj, našoj, na moru i uz ovu lijepu prirodu i po meni vrhunskom stanovništvu po pitanju prihvata ne izvanzemaljca nego stranaca.

B: Ta svojevrsna birokratska bitka ne utječe samo na ljude koji zapravo dolaze u Hrvatsku, nego u neku ruku i utječe na samo hrvatsko zdravstvo jer ipak su to onda i neki, tako reći, gubici koje mogli bismo imati možda u napredniji sustav kada bismo brže to sve rješavali. Kako to komentirate?

S: Ne samo po tom pitanju nego i na pitanju preferencija u vezi uvoza kapitala. Na primjer, kad neko želi doći do Hrvatske. Ne doći čak i iz te Ukrajine investirati u zdravstvo, u razvoj zdravstvenog sustava kao u privatnom segmentu tako i u segmentu suradnje sa državom, tu bi definitivno se moglo nešto poduzeti da se to olakša. Znači moraju biti neke porezne olakšice ili umanjenja tih iznosa plaćanja poreza barem tijekom tih godina razvoja koji su bitni za stabilizaciju zdravstva. I implementaciju tog novog biznisa.

B: Što mislite zašto Hrvatska otežava toliko taj proces? Spomenuli ste ranije da se govorilo u početku da će se ubrzati proces nakon što je rad pogodilo Ukrajinu, ali ipak sad ste rekli nakon dvije godine znate samo dvoje ljudi kojima su diplome zapravo odobrene. Zašto Hrvatska ne shvati ok, ne možemo tako funkcionirati?

S: Moja pretpostavka. Da se dešava proces koji je poznat po tome ne samo u Hrvatskoj nego u većini sustava i zemalja koji su prelazali iz socijalističkog ili iz komunističkog sustava u taj suvremeni koji se zove kapitalizam i demokracija. Jer postoje puno problema u Hrvatskoj, to se ne tiče samo zdravstva, koji nisu još riješeni. I zdravstvo, nažalost, isto zdravstvo koje je obrazovanje, uvijek je tamo negdje na okolini. Znači par posto se financira zdravstvo, par posto se financira obrazovanje, a to po meni, znači ljudski potencijal, intelektualni kapacitet, to su naj... To što može izvući bilo koju zemlju, mislim bilo koje selo, bilo koje grad i bilo koju zemlju iz nekog tog perioda stagnacije, i to tak malo širi. Znači po meni ako je Hrvatska po pitanju prirode, po pitanju mogućnosti, kapaciteta svog, čak i intelektualnog, namijenjena za liječenje ljudi, za rekreaciju, za detoks, za čišćenje, znači hotele i različiti ovakav usputni, ne samo medicinski nego i rekreacijski, rekreacijski potencijal, u to bi se moralo ulagati, ne da mi postanemo ko roboti i na neki način prihvaćamo nečiju igru, da mi sad sve digitaliziramo, da mi sve pretvaramo online, da mi se bavimo razvojem IT i sličnih stvari, a da zanemarimo ključne segmente koju su najbitnije u bilo kojem društvu.

B: Koliko tu vidite doprinos strane radne snage onda u Hrvatskoj?

S: Radna snaga, nažalost, u većini slučajeva je, mislim, kako napraviti oko dobi, znači radna snaga na neki način je odvojena od vlade, znači radna snaga se snalazi i radna snaga rješava svoje probleme i dobiva rezultate, ali opet bez bilo kakve podrške. Ja sam došao ovdje, prošao sam taj put koji sam ispravio, ja sam sve plaćao, sve poreze, nostrifikacije i svoj znanstveni rad doktorski na Štamparu, sve sam prolazio korak po koraku bez bilo kojeg sudjelovanja države ili državnih organa po pitanju da mi netko pomogne ili da mi netko daje neke... da mi pojednostave neke stvari. Znači u zakonskim okvirima sve što sam napravio, napravio sam. Hvala Bogu i svom zdravlju, hvala Bogu i prijateljima kojih sam upoznao i kojih sad imam ovdje dosta i dobrim ljudima s kojim smo se sreli na putu, imali smo neke ciljeve i komplementarne projekte gdje smo mogli jednom drugome pomoći. Od strane države ja osobno nisam primijetio nikakve potpore i ja na primjer živim ovdje 13 godina i dvije godine ja čekam na svoje državljanstvo za koje čak i imam pismo od ministra zdravstva jer trebamo, trebamo liječnike i tako liječnika koje imate već tu 13 godina tako ga trebate. To je moje iskustvo.

B: Prije desetak godina ste u jednom intervjuu rekli da je doći iz Kijeva u Zagreb je kao doći iz Azije u Europu, iz pete brzine u drugu. Kako to da ste se vi osobno odlučili za tu nižu brzinu?

S: Ja sam se usporio. Možda da sam malo ostario, ali s druge strane ja sam posložio neke prioritete. Em sam dobio je dijete i posvetio sam se tome maksimalno, em sam tu brzinu smanjio na način da ne želim raditi puno poteza, a malo rezultata, nego nekoliko dobrih rezultata uz koncentraciju na putu prema njima.

B: Kako uspoređujete hrvatsko i ukrajinsko zdravstvo?

S: Neusporedivo. Znači definitivno tu ste na prednji i tu ste na ljestvici iznad. S tim da Ukrajini, obzirom da je velika država, ja dolazim iz Kijeva, iz glavnog grada, naravno puno većih financijskih mogućnosti i puno razvijeniji sektor privatnog zdravstva i puno više mogućnosti ljudi da se to priušti. I nema toliko redova, nema takvih redova čekanja.

B: Jeste li vidjeli kakve pomake ovih deseta godina koliko ste u Hrvatskoj? I koliko radite u našem zdravstvu što se tiče konkretno našeg zdravstva?

S: Očekujemo sada, mislim ja i moji kolegi medicinare ovdje u Hrvatskoj, očekujemo pomak i poboljšanje nakon najavljene reforme zdravstva. Mogu reći da je sada od momenta kad sam ja došao u Hrvatsku i do sadašnjeg trenutka sve ide nizbrdo.

B: A barem pacijenti, kako je s njima raditi?

S: Više pacijenata, više, bez obzira na razvoj tehnologije i dijagnostičkih alata, više bolesti koji spadaju u domenu neizlječivih bolesti u konvencionalnoj medicini. Puno više komplikacija postojećih bolesti i puno gore stanje zdravstvenog stanovništva. Nažalost, sve više bolesnih umjetnosti.

B: Jeste li imali možda kakvih problema za to, jer u početku, možda zbog jezika, jer niste iz Hrvatske?

S: Nisam nikad u Hrvatskoj primijetio da je bio tretiran kao osoba koja je došla tu trbuhom u kruh, jel da? Nisam to primijetio. Od strane stanovništva, od strane ljude sam uvijek imao podršku. Od strane ljudi koji su radili čak i na različitim razinama državnog sustava ili ne samo državnog, nego administrativnog, nisam imao nikad namjernog blokiranja i stopiranja. Svugdje gdje sam tražio, svugdje sam dobivao pomoć, mislim u koliko je moguće, ali opet znao sam što želim, znao sam kamo idem. Imao sam cilj i onda sam sebi to sve posložio. S tim da za ljudi koji dolaze ovdje i malo su pogubljeni, koji ne znaju kako bi, što bi, puno kompliciranije jer nema sustava ili nekog odjela koji bi taj koridor malo suzio i njim objasnio kako proći taj put lakše. Ali tko traže, taj nalazi.

B: Evo vi ste uspjeli i vi ste se snašli, tu ste već preko deset godina.

S: Tu sam preko deset godina i zaljubljen sam u ovu državu isto ko i u svoju Ukrajinu nastradalu i ja sam ovdje.

TRANSKRIPT – Olha Lesiv

B: Profesorice, vi ste došli u Hrvatsku sad već skoro prije dvije godine. Zašto Hrvatska i kako je to izgledalo u početku kad ste se odlučili i krenuli na put? Zašto Hrvatska?

O: Moj muž je tu radio još prije tri godine. Još prije rata on mi je rekao da su vojska već ispred Ukrajine pa spremi stvari. Nisam vjerovala do zadnjih dana, ali onda ipak na drugi dan sa djecom došla sam u Hrvatsku, do Zagreba. U početku ste mi rekli u razgovoru da ste radili online, a onda ste, naravno, krenuli tražiti posao u Hrvatskoj, posao u struci.

B: Što ste sve trebali proći i što vam je bilo potrebno da na kraju dobijete i radite u struci?

O: Nama su napravili u Ukrajini praznike i nisam vjerovala da će obrazovanje dalje ići, ali mislila sam da ću se vratiti za mjesec dana. Tako smo djeca i ja uzeli dva kofera i otišli tu. Tada su nam rekli da ipak radimo dalje i ja sam nastavila raditi online. Djeca su krenula tu u školu. Prva dva, tri tjedna išli su u školu Matka Laginje pa su tamo stekli osnovu hrvatskog jezika. Tamo sam vidjela Oksanu Čuljat koja mi je rekla da ne radim nigdje na čišćenju ili u kuhinji, već u svojoj struci. Tako sam do petog mjeseca radila online i čekala da se rad završi preko ljeta pa da se vratim. Učila sam hrvatski koliko sam mogla, prvu razinu A1 učila sam online. Neki Ukrajinci su to organizirali besplatno za nas. Ostalo sam čitala knjige i prevodila preko Googlea. Početkom šestog mjeseca došla sam u HZZ da mi pomognu s prijevodom dokumenata za nostrifikaciju, ali nisu pomogli. Na kraju ljeta opet sam došla Oksani Čuljat i ona mi je pomogla naći posao u Sesvetama, kao zamjena na pola radnog vremena. Tada mi je trebala nostrifikacija. Uvijek me bilo strah polagati ispit jer nisam bila sigurna koliko znam hrvatski. Polako sam krenula, mislila sam da ću imati više repeticija, više ću slušati kako pričaju hrvatski. Dobila sam nastavu i morala učiti dok idem u Sesvete. Prvih šezdeset dana nisam trebala donijeti sve dokumente o nostrifikaciji. Na kraju kolovoza trebala sam hitno prevesti dokumente. Obratila sam se Ukrajinskoj zajednici i sudskom tumaču. Neke dokumente morala sam ovjeriti. Počela sam s nostrifikacijom. Prvo vrijeme bilo je jako teško, nisam sve razumjela. Tražila sam ljude koji su prošli to i mogli mi pomoći. Negdje u listopadu polagala sam ispit iz hrvatskog jezika na razini B2, najmanjoj potrebnoj za nostrifikaciju. Donijela sam sve dokumente u ministarstvo, često sam zvala ženu koju sam upoznala, pitala kada će biti gotovo. Na kraju su dokumenti stigli u Akademiju. Čekala sam mišljenje mjesec dana. Bio je natječaj u školi, morala sam hitno donijeti dokumente. Tražila sam ljude koji mogu pomoći. Na kraju su dali svoje mišljenje i skupila sam sve dokumente potrebne za reguliranje profesije i priznanje diplome. To je trajalo ukupno 3-4 mjeseca. Nakon toga radila sam kao zamjena u školi Ane Maletić do kraja petog mjeseca. Preko ljeta žena koju sam mijenjala vratila se, ali početkom devetog mjeseca opet sam došla kao zamjena. Saznala sam da je natječaj za stalno radno mjesto i prijavila sam se. Prošla sam natječaj.

B: Iz vaše priče nemam dojam da ste imali podršku sustava dok ste čekali cijeli proces. Rekli ste u više slučajeva "sad će, sad će", ali zapravo ništa konkretno nisu rekli dok ste čekali.

O: Da, rekla mi je prijateljica, kolegica, da moram kucati na sva vrata. To sam radila jer ako bih čekala, znam da je moja kolegica čekala sedam mjeseci. Meni je bilo hitno pa sam tražila tko može ubrzati proces.

B: Koliko je taj proces za vas bio zahtjevan, možda više emotivno nego fizički?

O: Da, više emotivno jer sam se uvijek bojala da ne mogu nešto ili ne znam nešto. Morala sam dugo čekati, kucati na mnoga vrata i mijenjati poslove. Krenula sam raditi u struci dosta rano.

B: Kako komentirate to da je vaš proces bio brz? Jeste li iz vaše perspektive brzo došli do diplome ili vam je i dalje trajalo nepotrebno dugo?

O: Mislim da sam to dosta brzo napravila. Možda ako nije bilo potrebe, ne bih žurila. Uvijek treba nešto, neki program, a to je teško dobiti. Zvala sam profesora iz Akademije, on mi je poslao 200 strana koje sam trebala prevesti. Na kraju sam prevela radnu knjižicu iz Ukrajine i zatvorili su oči na program. Ravnateljica je spomenula da nemamo sve na jednom mjestu i da je potrebno jednostavnije rješenje. Morala sam se raspitivati i dolaziti do rješenja. Imam diplomu i dodatak diplomi, ali treba još i program s detaljima predmeta.

B: Sad malo s osobnije strane. Kako ste se snašli u Hrvatskoj i kako vam se sviđa ovdje živjeti?

O: Na početku je bilo teško, uvijek mi je falila Ukrajina i htjela sam se vratiti. Sada, kada radim više, nemam vremena misliti na to. U gužvi sam, radim, pratim svoju djecu koja također sviraju klavir. Polako mislim na to da ostanem u Hrvatskoj.

TRANSKRIPT – Olha Zelenska

O: Ne, to ne volim. I dobro da nije na poslu. Znete, ja ponekad na poslu osjećam se kao neki primjerak u muzeju. Svaki put, oj, oj, ona je liječnica, ali radi kao njegovateljica. Ja sam dosta toga slušala i to nije baš... Ugodno. Ugodno, da. Znete, može prvi mjesec, a kad ide druga godina

B: Da, to je već dosta. To je već dosta, da. I od početka ste tamo?

O: Počela raditi na kraju travnja. Da. Od...da, da, da. To je dobro, ono, kao... To je još donekle u redu. Ne, to je dobro da mogla raditi, mogla imati novac za život, to... Da. Živite u nekom socijalnom mjestu gdje je puno ljudi. To nije dobro. Ja sam... Imam iskustva života u hostelu, 8 mjeseca, ne. To... To nije dobro za... Za čovjeka.

B: Rekli ste da ste zapravo u Hrvatsku došli tako jer vam bratići rade u Hrvatskoj i da ste se nadali da nećete morati otići. Pa evo možete se prisjetiti kako je to izgledalo prije dvije godine.

O: E, ja sam mislila moram živjeti u Hrvatskoj jedan ili dva mjeseca, ne, ne više. E, nikad nisam mislila da ću živjeti već dvije godine. Nisam odabrala Hrvatsku, samo ja. To je, znate, to je kao

neki rok, ne znam. Ali sad... E.. Već živim u Hrvatskoj dvije godine i za sad svoj život vidim samo u Hrvatskoj. Najbliže, ne znam koliko godina, može pet, može manje, može više, ne znam. Ja uopće ne znam što me čeka sutra.

B: Jel vidite to kao ograničeno vrijeme i mislite da ćete se vratiti ili..

O: E, ja želim obvezno vraćati se u Ukrajinu, naravno. Ja ne želim svoj život završiti u Hrvatskoj, ja želim na...U svoju domovinu vraćati se

B: Rekli ste, došli ste iz grada... ..na istoku Ukrajine, to je sad okupirano?

O: Da, ja sam živjela u gradu Rubižne, to je Luhanska oblast, to je najistočnija oblast Ukrajine. Ona je prije ovog rada, prije 22-ge godine je bila okupirana, trećina oblasti je bila okupirana prije, u 2014-i godine. Ja sam znala što je taj rad, za to što dva mjeseca smo živjeli, znate, u nekoj sivoj zoni. S jedne strane ukrajinski snage, s druge strane snage ruske. Govorimo tako. Ali to ne možemo uspoređivati sa sadašnjim stanjima

O: Meni je zanimljivo učiti hrvatski jezik, i znate, ponekad ponavljam neke redove iz ruskih i ukrajinskih jezika kad učim hrvatski. Samo povratnih glagoli, svršene i nesvršene glagoli.

B: Malo u školu opet? Da, da, opet u školu. Što je hrvatski jezik? Dobro, super. Ok. Snimaš? Da, ajde samo još mi sekundicu prije nego govorite. I... ok, sve je problematično u hrvatskom kod povratnih glagola. Prvi futur drugi isto, ne znam. Da?

O: A zato što često koristite futur drugi, ali kako govori naš profesor s hrvatskog jezika, ne može futur drugi koristiti bez futur prvog u rečenici. Aha. Ali često čujem samo futur drugi. B: Da, i nama je normalno

O: Da, za vas to je normalno, ali on je govori da to nije knjiženo. Nije pravilno. Da, da, da, da

B: Pa i mi koji pričamo hrvatski ne pričamo ga pravilno.

O: Ne, moramo učiti književni jezik i moramo učiti jezik samo razgovorni. Zato kad... ja uvijek slušam kako ljudi razgovaraju, ne, samo čuti jezik. Da, da, da. U tramvaju, na poslu, uvijek... Sve zapravo prakse, što god... Da, da, da. Kad čujem neku nepoznatu riječ, odmah pišem ju, gledam što ona znači. To je aktivno učenje. Da, da, to je aktivno učenje. (B: Ali nisu svi li toliko predani) Znae, kad bi nisam morala na nostrificirati sretnog diploma i meni nije bilo potrebno imati neku razinu hrvatskog jezika, može i ja ne tako aktivno bi učila. Ne znam, to ne znam. Ne, znate, ja mislim da ako živiš u nekoj zemlji, moraš dobro znati jezik i moraš na taj razini da bi mogla dobro komunicirati.

B: I to je jako cijenjeno zapravo kad dođete tu u Hrvatsku.

O: Da. To znam. Puno ljudi mi tu govorili. To je jako važno. Da, da, da. Vi ste dosta ponosni za svoju državu i to je dobro. Volite svoj jezik. Znate, zbog toga da vi je narod koji je proživio iskustvo vrata. I znate što je neovisnost, kako ona je bitna za zemlju i to je dobro. Da, to slušam. Mi smo napravili jednu veliku pogrešku kad mi smo dobili neovisnost u 1991. godinu. Nismo prekinuli korištenje ruskog jezika. I mislim to je jedna od najvećih pogrešaka koje mi smo napravili u našoj neovisnosti samo ove godine. Mi smo bili tako dugo tolerantni kod Rusije i kod ruskog jezika, nekih ruskih tradicija i to je jedan od razloga sadašnjeg rata.

B: Vi ste s djecom došli ovdje?

O: Da, imam 16-godišnju kćer. A kasnije mi smo došli u ožujku, 1992. godine. A za pola godine je došao moj suprug. Kad mi smo skužili da je grad okupiran i ne možemo čekati brzog oslobođenja, mi smo odlučili da on mora izlaziti iz grada i on je morao zbog toga kroz Rusiju, Litvu, Latviju doći u Zagreb.

B: I kako ste došli? Dijete sad ide u školu?

O: Moja kćer uči, ona hoda u drugi razred srednje škole. Mi radimo, ja radim, suprug radi

B: Vi ste po struci epidemiologinja, rekli ste imati jako puno godina iskustva i sada ste došli u Hrvatsku očekujući i u skladu s onima da mi nemamo dovoljno struke, da ćete raditi u struci, a ali to se nije još uvijek dogodilo.

O: Nije je dogodilo. Ja sad sam u postupku nostrifikacije, mislim dva koraka već je prošla. Sad čekam na stručni ispit, mislim negdje na kraju Ožujka to će biti. Učim hrvatske zakone svaki dan učim, teško to je. Nakon toga treba još dobiti ispit, položiti ispit s hrvatskog jezika. Moramo imati razinu B2. Moramo imati razinu B2. Ali vjerujem to, ja ću položiti taj ispit. I nakon toga mogu dobiti licencu. Ali kao liječnica epidemiologije ja još ne mogu raditi nakon dobivanja taj licence. Treba još potvrditi moju specijalizaciju. I kako to dogodi, ja ne znam. Kako ide taj proces.

B: Ok, dakle, razgovarali smo o tome da ste došle s mišlju da biste radili u struci, ali to se još do sada nije dogodilo.

O: Ne, nije dogodilo. Ja, sad, ja sam u tijeku. U tijeku nostrifikacije. Ja sam to počela raditi negdje u proljeću prošle godine. Razumijem da to ne može ići brzo i to naravno tako mora biti. Moram izvrsno znat razgovarati jezik kao liječnica, ali razumijem da kad ću položiti stručni

ispit na kraju Ožujka, vjerujem da to mogu napraviti. Moram još, ne znam. Puno neće to raditi da potvrdi da svoju specijalizaciju kao liječnica epidemiologije. I ja ne znam kako to radi.

B: Problem je jer je riječ o različitim sustavima. Teško se neke stvari i provode, ali teško se neke stvari i zapravo, kao što ste rekli, problem je sa specijalizacijom. Teško se na taj način one preslikaju u hrvatski sustav.

O: Ja sam imala specijalizaciju jednu godinu. Kod vas u Hrvatskoj postoji da specijalizacija traje četiri godine. Razumijem u tom je velika razlika. Imamo neku razliku samo u papirima. Znae kad sam ja sam završila svoje učilište, nisam imala nastavni plan kao prilog do moje diplome. To je bio za mene veliki problem dobiti taj nastavni plan. Ja sam rekla da studirala u Donjecku u kojoj sad je okupiran. I većina arhiva papirnatog nije bila evakuirana. I to je neka putovanja dugo mog nastavnih plana. I sreća da sam mogla uopće taj nastavni plan dobiti. Zato puno razlikuje sustav usavršavanje kod Hrvatske i Ukrajine. Na žalost ja dosad ne znam imam li svi papire. Ili treba neki papir još dobivati u Ukrajini. A sad u Ukrajini neki svi učilište su preselili se, neki ne. I ne znam u kojem mjestu mogu dobiti svi papire ako to treba za mene.

B: Koliko vam je Hrvatski sustav bio podrška na vašem putu da se zaposlite u struci? Hrvatski sustav samo zapošljavanje ili? Generalno koliko ste sami morali zaprositi? A koliko radite na tome da dođete do... da završite cijeli proces? A koliko je taj proces vama olakšan u startu kad ste došli? I koliko vam je netko od sustava i sustava mogao pomoći i reći trebate to i to napraviti?

O: To nije pomoć od sustava, Moje posao mi je ponudila jedna gospođa. Ona je predsjednica Ukrajinskoj zajednici u Zagrebu. Ne znam predsjednica ili neka druga, voditeljica. I ona je tražila... Nekog medicinskog radnika iz Ukrajine koji može raditi kao njegovatelj. Govorilo se o ukrajinskim invalidima koji stanuju u jednom centru u Zagrebu. I ja sam odlučila da je to normalno, mogu raditi. Moje diplome liječnika je bila dosta zarad njegovateljicom u Hrvatskoj. I ja sam počela raditi još u svibnju 2002. godine. I do sada radim u tom centru sa ukrajinskim invalidima. Za njih je to dobro, jer oni ne znaju hrvatski jezik. I ja radim ne toliko kao njegovateljica, radim kao neka psihologinja, kao tumač s njima. Zato što oni nisu zdravi ljudi. Često idemo u bolnicu i ja privodim s ukrajinskog na hrvatski i s hrvatskih na ukrajinski jezik. Govorimo tako da Hrvatski zavod zapošljavanje ni baš je pomagao, samo meni.

B: Ali zapravo je problem... Ne znam koliko to traje i neizvjesnost, jer ne znate kada će se sve to zapravo riješiti i kada ćete moći raditi u struci.

O: Razumijem da u struci mogu raditi samo kad završim... Prvo to je samo da nostrificiram svoju diplomu. I to razumijem. Moram dobiti licencu za samostalan rad. To sve razumijem, ne mogu raditi bez licence. I ja ne žurim, zato što razumijem da hrvatski jezik mora biti... Nekakve izvrsne razine za rad liječnika. Ali znate, nema pomoći samo da razumijete u koju organizaciju treba ići, koji papiri treba pripremati. Ja sam dobila pomoć ne od nekog sustava, a samo od jednoj Ukrajinki koja već je završila nostrifikaciju. I samo njen primjer za mene je... To je najveća pomoć. Ona govori što ona je radila i ona pomaže meni što meni treba raditi.

B: I jedan jedini primjer za kojeg vi znate koji je uspješan?

O: Da, samo za liječnike koji su došli nakon rata. Znam da radi jedna žena ginekologinja, liječnik obiteljske medicine, to znam, ali oni su došli prije rata i imaju uopće drugo iskustvo.

B: I velika je razlika, to ste isto napomenuli, kad netko kad netko dođe svojom voljom... Naravno, da. Kad netko planira...

O: Kad netko hoće preseliti se u drugu zemlju, on počinje pripremati papire prije odlaska. Znate, on ima vrijeme, on ima... Može nešto planirati. Kad sam odlazila iz Ukrajine, dobro da sam mogla uzeti svoju radnu knjižicu. Netko nema nikakve papire, znate. Netko je izgubio papire u požaru, u... Nakon neke ruševine. Dobro da svi moji papiri su bili sa mnom. I... Za mene to je velika... ..prednost...

B: Tko vam je onda zapravo najveća pomoć? I oko posla, struke, da nađete posao struci, da se taj cijeli proces završi, ali i da se integrirate u društvu.

O: U Zagrebu ima veliku skupinu ukrajinskih Ukrajinca i prije početka rata. Znam da velika skupina Ukrajinca živi u Hrvatskoj, ne znam, više nego sto godina. Na početku prvog svjetskog rata. To znam. I... Ukrajinci... Ti Ukrajinci puno pomagali nam. I... U... Pomoć neka... Odjeća, podrška, neke stvari za... Bez kojih ne možeš živjeti. Ali... I... Treba puno informacije. Što mora napraviti svaki čovjek da bi mogao integrirati se u hrvatski život. Do sad neke stvari za mene je... Nisu razumljive. A dobro, mogu pitati na poslu. A što treba napraviti ako treba nešto raditi. I... Znate, ja sam zahvalna mojim kolegama. Da oni uvijek pomažu meni. Ako imam neke pitanje, uvijek mogu pitati. I mogu dobiti odgovor i pomoć.

B: Što mislite, zašto Hrvatska, koja je rekla da će malo bržat taj proces, s obzirom na situaciju, ljudima koji dolaze, nakon početka ovog rata, prije dvije godine, što treba napraviti da se taj proces i ostvari. I zašto to do sad nije tako, s obzirom da nama nedostaje liječnika, nedostaje nam struka.

O: To nije za mene pitanje. Treba pitati, mislim, nekakvog odgovornika za taj proces. Razumijem jedno. Ne može čovjek odmah početi raditi u nekoj visokoškolskoj instituciji. To razumijem. I... Ne sam očekivala da od prvog dana mogu početi raditi kao liječnica. To naravno. Ali... Ja bih htjela reći da treba više pomoći nekoj. Samo razumjeti smjer. Razumjeti koje papire kako... Znače, ja sam pripremila neke papire za potvrdu mog radnog staža. To već je dogodilo sa mnom. Ali ja sam pripremila više papira za... Pa papira neka treba. I morala to u javnog bilježnika... Zaboravila to reći. Kod javnog bilježnika kad neke papire... Verificirati. Da, da, da. I to je bilo baš skupo. A ti papiri nisu bili potrebni samo za taj proces. Znače? I razumijem da moram ponovno to napraviti još jednu kopiju takvih papira. I moram opet platiti za to. Ali kad bi znala da to ne treba mi raditi. Ja ne bi potrošila novac za to.

B: I rekla ste da je nostrifikacija besplatna, a puno toga se plaća?

O: Naravno. Svugdje zvuči da je nostrifikacija besplatna. Ali ja sam platila u liječničkoj komori za... Samo za nostrifikaciju moje diplome. Očekivam da moram platiti za stručni ispit. I prijevod. Najskuplji je to prijevod... Odmah htjela bi reći da neke dio moje papire su bili prevedene besplatno. Ali ja sam čekala osam mjeseci. Osam.

TRANSKRIPT – Oksana Čuljat

O: Među planirane migracije i između ove migracije koja se dogodila zbog rata. Znači, ako neko nešto planira, to je jedna stvar. Može se unaprijed proučiti dokumentacija, otići na webove i tako dalje. Ili u slučaju, na primjer, naših mladih koji se školuju vani pa odluče se vratiti i onda uđu u postupak priznavanja diplome. A druga stvar, kad neko ovako naglo dođe i bilo bi lijepo da se za njih nekako možda centralizira cijela priča. Jer svako je zapravo prepušten sam sebi. Pa tako, od resora do resora postoje dosta velike razlike. Negdje je lakše. Ljudi mogu doći do priznavanja diplome negdje teže.

Kada su neki primjeri? Jeste počeli snimati? Pa jesam, daj, daj, daj, daj. Hoćete da ispočetka krenemo? Pa nije, ne, ne. Ne, samo da ste primjeri. Ovo je dosta dovoljno, da.

Dakle, ajmo se vratiti centralizaciji. Da, mislim, bilo bi puno lakše da se centralizira način na koji bi ljudi mogli priznavati diplome. Mislim, najljepše bi bilo da postoji jedna osoba kojoj se mogu obratiti. Možda utopistički malo zvuči, ali evo, koliko sam čula raznih priča, većinom upravo to ljudi žele da mogu negdje doći i pitati. Od resora do resora postoje razlike. Recimo liječnička, odnosno komora medicinskih sestara, dakle, to su komore, pa oni se bave

priznavanjem diploma. U našem resoru bavi se resorno ministarstvo, ministarstvo znanosti i obrazovanja, i to su isto različiti postupci u toliko.

Vratit ću se ovom dijelu priče da planirana emigracija, dolazak u stranu državu i, dakle, prisiljena, isto postoje ovdje neke razlike. Dakle, neko ako planira nešto, onda unaprijed će se upoznati s načinom na koji će doći do priznavanja diplome. Ovako, ako je to bilo, dakle, u brzini, u uvjetima koji baš nisu najsretniji za emigriranje, ljudi se moraju snaći na neki način. Znači, ima primjera gdje su visoko školovani ljudi, jako puno primjera. Na niže pozicioniranim poslovima, što možda u prvim nekim trenucima i nije loše. Dakle, to je pitanje egzistencije. Onda tako, visoko školovani ljudi završe na skladištima, u metrou, recimo, imamo primjer jedne profesorice klavira koja radi još uvijek u metrou. To onda se nameće pitanje jezika, jer u priznavanje diplome, pogotovo za predavača, ne može se ući a da se jezik prethodno ne uči, da se ne dobije izvješće. To je jedan interesantan stupanj jezični.

B: Kad netko igrom slučaja u ovakvoj situaciji dođe živjeti i raditi u Hrvatsku, kako olakšati taj proces i kako lakše integrirati ljude u društvo?

O: Moram priznati da na svim mjestima, na web stranicama komora, odnosno ministarstva, postoji informacija i svatko, ovisno o svojoj struci, se obraća svom resoru. Negdje je ta informacija dostupna na ukrajinskom jeziku, to apsolutno ne znači da ljudi nisu školovani i da ne mogu, recimo, engleski jezik koristiti na tom prilikom, opet je pitanje koliko je to istaknuto i na engleskom. Tako da svakako hvala i vrijedna inicijativa nekih institucija, tu svu informaciju vezano za priznavanje diplome, stavili su na svoje webove na ukrajinskom jeziku.

Drugo, opet, to će vjerojatno naša profesorica više o tome reći, svatko u nekom trenutku ipak prepušten sam sebi, mora sam otići u to ministarstvo, iako postoje takva mogućnost, ja mislim da naša profesorica je bila u ministarstvu fizički, ako se ne varam, nije uvijek preko weba lako shvatiti o čemu se radi, a što se sporosti tiče, naravno da postoji pravilo prema kojem se obrađuje, administrativno se obrađuje dokumentacija, to je meni jasno, međutim možda u slučaju ukrajinskih građana koji su prisiljeno napustili domove, prisiljeno su došli u Hrvatsku, možda bi bilo bolje da postoji neki ubrzani postupak rješavanja tog problema.

B: Taj proces zaista koliko god trajao, ljudima koji dođu čak i u neku ruku u takvim situacijama koje su zaista neočekivane i koje same po sebi stvaraju nekakav stres na ljude, ostavlja zapustiti. To je zapravo nekakav učinak i imaju jak utjecaj. Onda je još taj proces nostrifikacije, mislim kako to utječe onda na ljude koji se moraju s tim nositi, bez obzira, ali to je bilo 3 mjeseca ili 3 godine, kako su nam zapravo govorili brojni liječnici da procesi traju.

O: Mislite u kojem smislu kako utječu na ljude? Na stanje sigurnosti vjerojatno da, na stanje samoprocjene, samovrednovanja, samopouzdanja, sigurno utječu, to znam iz konkretnih primjera. To su ljudi koji su naučeni raditi jednu stvar, a u ovakvim prilikama su prisiljeni raditi nešto drugo. Dakle, primjeri su zaista brojni. Pravnici, voditelji računovodstvenih nekih servisa sa visokom slučajnom spremom, sa dosta iskustva, liječnici, nastavnici, stomatolozi. Dakle, to je poprilično obeshrabrujuće. Ako morate kroz dulji period raditi nešto drugo nego što je vaša struka koju ste izabrali, voljeli raditi, naradili, imali iskustva.

B: Koliko možda iz vašeg iskustva s ljudima s kojima ste komunicirali i kojima ste možda i na neki način pomogli u snalaženju u Hrvatskoj, koliko ti ljudi onda više žele ostati u Hrvatskoj s obzirom na koliko to sve traje? Ima li slučajeva koji onda čak i napuštaju Hrvatsku?

O: Slučajeva napuštanja svakako ima. Različite su to situacije. To su faktori zahvaljujući kojima ljudi onda dalje teško mjere. Netko ostane neko vrijeme, vidi što može, odnosno ne može, pa napusti. Ja sad konkretno od visokoškolovanih ljudi, možda nije bio korektan primjer jer znam nekolicinu, ne znam, netko je otišao u Kanadu, baš od ljudi koji su, zahvaljujući mojoj pomoći, došli u Hrvatsku, neko vrijeme su ostali. Jedna, recimo, profesorica engleskog i francuskog jezika, koja je lijepo bila primljena što se tiče uvjeta u kojima je bila, znači besplatno stanovanje oko pola godine, bio je jedan projekt. Međutim, kasnije kad su cijela obitelj spojila, više njih je dolazilo, odlučili su napustiti Hrvatsku, otišli su u Kanadu, ona radi u struci tamo, predaje engleski, jednostavno u francuskom dijelu pa je njoj bilo lako taj engleski predavati jer de facto ga ne predaje anglojezično, ostalo ništa već. A nije bilo ništa u kanadskim suzama.

B: Recite nam konkretno u slučaju profesorice Olje, što je sve morala proći kako bi se mogla zaposliti u struci, odnosno da dođe do posla, jer sad radi u vašoj školi?

O: Ja mislim da profesorica Olja sama će pridonijeti te informacije. Ono što se ja sjećam, da smo se dva puta vidjeli i razgovarali o tome. Prostite, ono što sam rekla, dakle, jezični problem se nameće jer lako je učiti jezik koliko imaš za to vremena i mogućnosti, neću reći financijskih jer je bilo projekata besplatnog učenja hrvatskog jezika. Evo, zahvalila bi se svima koji su to radili, ne znam baš sve točno u detalje koje su to organizacije nudile, međutim, postoji ovaj način, nadam se da još uvijek postoji jer zapravo migracija Ukrajinaca nije završila. Nema više onog velikog vala, ali budući da je dalje, dakle, pod raznim pritiscima se ljudi događaju, ima i dalje raketiranja gradova, ljudi i dalje znaju pristizati u nešto manjem broju, nakon nekakvih odluka. Međutim, dakle, ajmo se vratiti na temu još jednom, podsjetite me malo, zaboravila sam.

B: Profesorica Olja. Aha, profesorica Olja.

O: Dakle, jezično pitanje se nameće. Opet, od osobe do osobe netko može se osloniti na nekoga tko je već bio tu, možda na nekoga koga su tu poznavali, pa tako su stanovali i živjeli, možda materijalno je bilo nekim ljudima sigurno lakše ući, prvo učenje jezika, jer se mora steći neka razina, mislim da je B razina, prvi je zahtjev, da, za priznavanje, za daljnje priznavanje diplome. Opet postoje ljudi koji su morali otići raditi da bi preživjeli i oni čisto, dakle, fizički, a možda i financijski, ne mogu, odnosno, fizički ne mogu pohađati besplatne tečajeve, nego komercijalne u popodnevnim satima. To je već, recimo, prvi problem, jer jedna stvar je sporazumijevanje u dućanu ili negdje tako u nekim svakodnevnim situacijama, druga stvar, ući u jezik struke, to je, dakle, prvi problem po meni.

Drugi, opet se vraćamo institucijama, iščitati ispravnu informaciju koja je ponuđena na stranicama ministarstva, odnosno komora, po negdje je ona na ukrajinskom jeziku, negdje nije. Nakon toga treba prikupiti dokumente, još jedan detalj koji sam čula od našeg prevoditelja, to će, vjerojatno, vama još i neki drugi reći, još ćete vidjeti, mislim, a vjerojatno u zajednici će vam isto tako predsjednica ponuditi tu informaciju, jer se bavila direktno s time. Jedan detalj, kod ovjera i prijevoda diploma, je različita situacija u Ukrajini i u Hrvatskoj. Institucija sudskih tumača kao takva ne postoji, i kada negdje na stranici piše da morate prevesti svoju diplomu kod sudskog tumača, ljudima to nije jasno, zato što u Ukrajini, koliko ja znam dugo tamo, to u svakom slučaju, taj dio nisam na sebi isprobavala, dugi niz godina, ja bih rekla, ali, dakle, prijevod je jedna stvar, a onda, na koji način će, zapravo, javni bilježnik ovjeriti dokument već preveden prije njega, znači, u jednom licu da bude netko tko prevodi i ovjerava, u Ukrajini nema. Tu isto nije veliki problem, ali dok se netko snađe, opet prođe vrijeme, kome točno se mora obratiti, itd.

Nakon toga, ulaganje molbe za priznavanje verifikacije, ponovo, negdje. Znači, u našem ministarstvu taj postupak se zove reguliranje profesije, što su ljudima ponekad nije jasno gdje je priznavanje, gdje je verifikacija, gdje je nostrifikacija, gdje je reguliranje profesije. Opet to netko mora tumačiti. Znači, i dalje, mislim da nedostaje ljudski faktor, jedna osoba, pravnik koji se isključivo bavi tom problematikom kojem bi se ljudi mogli obratiti. Ovako su prepušteni pojedincima koji su uz njih slučajni, susjedi, davatelji stanova, tako, možda ljudi koji više žive u Hrvatskoj iz ukrajinske zajednice, centralizacije, dakle, nema to već treći puta ponavljam, i u konačnici, kad se predaju dokumenti, onda ljudi čekaju sad to. Taj početak, možda bi i u njihovom zemlji, ali ne znam, u njihovom slučaju, ukoliko imaju status zaštićenog stranca, možda bi se dalo ubrzati.

B: Sad sasvim subjektivno. Mislite li da će se to ubrzati? Bilo je govora na početku rata da će ubrzati taj proces, da će to ići puno jednostavnije, ljudi dalje godinama čekaju, i sad, sami ste rekli, u manjim grupama dolaze u Hrvatsku živjeti, kako je to bilo puno veća navala, hoće li Hrvatska prepoznati potencijal ljudi koji dolaze i na neki način se prilagoditi tome?

O: Nadam se da hoće. Znamo mi svi probleme koji postoje na tržištu rada, znači ne fali nama samo ljudi nekih tehničkih struka ili možda u građevini, već fali to svi znaju i liječnika i medicinskih sestara. Reći ću vam jednu tako možda neočekivanu informaciju, donekle fali profesora klavira. Ne kažem da se njih ne može naći, međutim, nekad su naši natječaji za to mjesto, to radno mjesto, privlačili možda i desetak ljudi za prijaviti se na natječaj, sad njih je puno manje, prijavi se, a onda na testiranje dođe još manji broj. Tako da, možda smo u tome. Mi smo deficitarni pomalo i u tom dijelu, i u tom području.